

Eugen-Tudor Sclifos*

FRANȚA, RUSIA ȘI CHESTIUNEA SUDULUI BASARABIEI (1856-1857)

Războiul Crimeii constituie un nou episod al chestiunii orientale, care avea să creeze premise favorabile pentru români. Astfel, cum și era de așteptat, Franța și Marea Britanie și-au îndreptat atenția din nou spre sud-estul Europei, dar în același timp râvneau să pună stăvilă expansionismului rusesc care le dădea „frisoane”. Unul din momentele cheie ale războiului, care avea să pecetluiască soarta Rusiei, avea să fie cucerirea orașului Sevastopol, ce reprezenta principala bază a flotei ruse din Marea Neagră. După un asediu de 11 luni asupra Sevastopolului, acesta cedă finalmente, iar puterile occidentale au semnat un tratat cu Suedia, îndreptat, evident, împotriva Rusiei, pentru a zădărnici planurile sale expansioniste de viitor. În cele două capitale europene, Londra și Paris, domneau stări de spirit complet diferite. Dacă în Marea Britanie se credea că războiul contra Rusiei trebuia continuat până la umilirea Rusiei, în Franța exista convingerea că înfrângerea Rusiei era inevitabilă și o continuare a eforturilor militare nu era justificată¹.

Elaborarea preliminarilor păcii a fost un adevărat „test” pentru Marea Britanie, Franța și Austria, în contextul existenței unor puncte divergente, mai ales din cauza unor condiții impuse Rusiei. După lungi negocieri, în lunile noiembrie-decembrie 1855, s-a ajuns la un consens în ceea ce privește preliminariile păcii. În această perioadă, Mihail Gorceakov, ambasadorul Rusiei la Viena, a încercat să „semine” „discordie” între Marea Britanie și Franța, fiind în relații bune cu Charles Auguste de Morny, fratele vitreg al împăratului Napoleon al III-lea². Implicarea acestuia nu a dus la rezultatul dorit de Rusia, în contextul în care ministrul de externe austriac Buol a sesizat acest fapt, că s-ar putea ajunge la o înțelegere franco-rusă în privința condițiilor de pace, acționând într-o manieră fermă³. Astfel, împăratul austriac Franz Josef a fost categoric în acest sens, accentuând importanța realizării unei păci durabile, pentru prevenirea expansionismului rusesc în Europa. Nu se poate de apreciat cu certitudine, dacă acesta a fost momentul în care Buol a propus ca în preliminariile păcii să figureze cedarea sudului Basarabiei, idee nouă și de „haute gravité”⁴, care

* **Eugen-Tudor Sclifos**, cercetător științific stagiar la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ Charles de, *L'impasse orientale: Souvenirs et observations*, Bruxelles, 1871, p. 12.

² Ibidem, p. 18.

³ A. J. P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918*, Oxford University Press, 1971, pp. 79-80.

⁴ „Annuaire de deux mondes: histoire générale des divers états”, vol. VI, Paris, 1855-1856, p. 640.

se înscria la capitolul probleme speciale⁵. Inițial, în cele „patru puncte”, care să servească drept bază la negocierile de pace, definitivitate în timpul vieții țarului Nicolai I, cedarea sudului Basarabiei nu figura, ci ideea a venit ulterior, prin „vocea” contelui Buol, dar deja Imperiul Rus îl avea ca țar pe Alexandru al II-lea⁶. Referitor la această cedare, merită a fi reținută afirmația lui Vasile Boerescu că, de fapt, aceasta nu este o „restituire” a unei părți din Basarabia, răpitate la 1812, ci o „cedare necesară navigației pe Dunăre”⁷. Și în acest caz sunt ilustrate, într-o manieră clară, interesele Marilor Puteri în sud-estul european.

Cert este faptul că în noaptea de 16 decembrie 1855 Valentin Esterhazy mergea la Petersburg, pentru a prezenta aceste preliminarii de pace⁸, inclusiv punctul referitor la cedarea sudului Basarabiei⁹. În drum spre Rusia, reprezentantul austriac a aflat despre cucerirea fortăreței Karsului de către trupele rusești, în noiembrie 1855. Lucru curios, în preliminarii nu era nimic stipulat cu referire la această fortăreață, iar puterile aliate nu și-au dat seama la timp de faptul că Rusia va încerca să realizeze un schimb de teritoriu.

La 19 decembrie 1855, Napoleon al III-lea îl primea într-o audiență privată pe Seebach¹⁰, ambasadorul Saxoniei la Paris, care mai avea și calitatea de „medi-

⁵ Cert este faptul că printre scopurile războiului Crimeii, înainte de începerea acestuia, și până la ultima fază a negocierilor de pace, nu s-a pus vreodată în discuție, între britanici și austrieci, problema rectificării frontierei în Basarabia. Atât Marea Britanie, cât și Austria aveau „planuri mărețe” în ceea ce privește condițiile impuse Rusiei. Acest lucru este reflectat și în scrisoarea lordului Palmerston către John Russell, de la finele lunii martie 1854: „Le but secret de cette guerre est de disposer de la Russie de la façon suivante: rendre les îles d’Aland et la Finlande à la Suède; attribuer à la Prusse les provinces germano-russes des bords de la Baltique; ressusciter un solide royaume de Pologne, qui servira de barrière entre l’Allemagne et la Russie; donner à l’Autriche la Moldavie et la Valachie avec les bouches du Danube; libérer de la domination autrichienne de Lombardie et la Vénétie, en faire des États indépendants ou les rattacher au Piémont; enlever à la Russie la Crimée, la Circasie, et la Géorgie; donner la Géorgie et la Crimée à la Turquie, et faire de la Circasie, un État indépendant ou le placer sous la suzeraineté du sultan” (P. Guedalla, *Palmerston*, London, 1937, pp. 360-361).

⁶ E. A. Adamov, *Le problème bessarabien et les relations russo-roumaines (à l’occasion du cinquantième de l’indépendance roumaine)*, în: „Le Monde Slave”, janvier 1928, p. 84.

⁷ Vasile Boerescu, *La Roumanie après le traité de Paris du 30 mars 1856*, Paris, 1856, p. 13.

⁸ Edouard Goudron, *Histoire du Congrès de Paris*, Paris, 1857, p. 282. A se vedea de asemenea și alte lucrări din epocă: A. Gathy, *Histoire diplomatique de la crise orientale*, Bruxelles et Leipzig, 1858; A. Debraux, *Le traité de Paris du 30 mars étudié dans ses causes et ses effets*, Paris, 1856.

⁹ Reacția viitorului cancelar al Rusiei, Mihail Gorceakov, a fost cea mai virulentă la adresa Austriei. Acesta într-un cerc mai restrâns de oameni politici ruși a rostit cuvinte grele în adresa curții de la Viena: „gueux infâmes” „Si j’étais près de l’empereur, je serais capable de lui conseiller d’accepter. En trois ans, la Russie aura repris ses forces et elle pourra alors tomber à bras raccourcis sur ce gouvernement perfide, qui a conseillé le morcellement de la Russie; car nous avons la preuve écrite que c’est l’Autriche qui a conçu l’idée de nous dépouiller de la moitié d’une province” (Charles de, *op.cit.*, p. 20). În mod evident Gorceakov făcea referire la cedarea sudului Basarabiei, care a venit la inițiativa Austriei.

¹⁰ Winfried Baumgart, *The peace of Paris, 1856: studies in war, diplomacy, and peacemaking*, ABC-Clío, 1981, p. 66. „Rolul” de apărător al intereselor rusești la Paris de către Seebach a debutat

ator” sau, în unele surse, de „intermediar”¹¹ între Franța și Rusia, fiind nepotul cancelarului rus Karl Nesselrode. Toate semnalele indicau, lucru sesizat, atât de britanici, cât și de austrieci, o apropiere franco-rusă¹², prin intermediul acestuia, care putea crea probleme de viitor. Napoleon al III-lea, care dorea neapărat încheierea păcii, l-a anunțat că Marea Britanie ar fi „bucuroasă” să continue războiul cu Rusia până la o înfrângere mai drastică a acesteia, declarându-i că îl sfătuiește pe cancelarul Nesselrode să accepte condițiile de pace¹³, inclusiv cea referitoare la cedarea sudului Basarabiei, fără a analiza detaliat această chestiune. La Hanovra, ambasadorul francez Edme de Reculot se „justifica” în fața lui George Edcumbe că misiunea contelui Seebach nu avea drept scop realizarea în secret a unei alianțe franco-ruse, ci doar să-l convingă pe țarul Alexandru al II-lea să accepte preliminariile păcii¹⁴. În aceeași perioadă, Reculot avea o întrevedere privată cu Platten-Hallermund, ministrul de externe prusac, care i-a declarat că includerea în preliminariile păcii a cedării sudului Basarabiei a fost o idee neinspirată, deoarece țarul Alexandru al II-lea nu își va da adeziunea la această cedare teritorială¹⁵. Replica ambasadorului francez a fost la „înălțime”, declarând că această modificare a frontierei ar da o garanție de securitate Principatelor Române¹⁶.

La 5 ianuarie 1856 parvenea primul răspuns al diplomației ruse cu privire la aceste preliminarii. Rezultatul era anticipat, atât de Franța, cât și de Marea Britanie, mai ales grație clauzei referitoare la cedarea sudului Basarabiei, cea mai recentă „achiziție” teritorială a Rusiei. Răspunsul cabinetului de la Petersburg nu a fost în totalitate unul negativ, ci se insista asupra unor amendamente. Alexandru al II-lea a propus unele modificări, cea mai semnificativă fiind cea referitoare la retrasarea frontierei în Basarabia, teritoriu la care nu putea renunța așa de ușor, dat fiind importanța sa geostrategică. La schimb era propus Karsul¹⁷. Evident, Esterhazy primise instrucțiuni precise¹⁸ din partea ministrului de externe Buol de a nu accepta nici o „combinație” gândită de ruși, pentru a se

sub auspicii favorabile, dacă ținem cont de fapt că după bătălia de la Alma, Napoleon al III-lea i-a transmis prin intermediul acestuia un mesaj clar țarului Alexandru al II-lea, precum că toți militarii căzuți în „măinile” francezilor vor fi trimiși în Rusia, fără condiții.

¹¹ Pierre Kovalevsky, *Manuel d'histoire russe: étude critique historique d'après les recherches les plus récentes*, Paris, Payot, 1948, p. 276.

¹² Camille Rousset, *Histoire de la guerre de Crimée*, vol. II, Paris, Hachette, 1887, p. 442.

¹³ Germain Bapst, *Les coulisses du Congrès de Paris (d'après les souvenirs du maréchal Caronbert)*, în „Revue politique et littéraire: Revue Bleue”, nr. 23, 4 série, t. XVII, décembre 1902, p. 702.

¹⁴ Recolot către Walewski, Hanovre, 7 janvier 1856, Archives des Affaires Étrangères (în continuare AAE) Correspondance Politique, Brunswick-Hanovre, vol. 75, f. 75.

¹⁵ Recolot către Walewski, Hanovre, 7 janvier 1856, f. 76.

¹⁶ Recolot către Walewski, Hanovre, 7 janvier 1856, f. 77-78.

¹⁷ Harold Temperley, *The Treaty of Paris of 1856 and its execution*, în „The Journal of Modern History”, vol. IV, nr. 3, september 1932, p. 392.

¹⁸ Albéric Cahuet, *La question d'Orient dans l'histoire contemporaine (1821-1905)*, Paris, 1905, pp. 165-166.

sustrage de a îndeplini vreo „obligație” din viitorul tratat. În consecință, Buol i-a transmis lui Gorceakov că dacă Rusia nu acceptă toate preliminarile păcii, până la 16 ianuarie 1856, atunci șeful misiunii austriece Esterhazy va părăsi capitala Rusiei, ceea ce însemna și ruperea relațiilor diplomatice¹⁹.

În timpul unei întrevederi avute cu Karl Nesslerode, șeful misiunii austriece a pus în discuție problema sudului Basarabiei, care însemna pentru Rusia tăierea oricărui acces la Dunăre²⁰. Cum era de așteptat, cancelarul rus a respins vehement această cedare, fiind convins că noua modificare a frontierei Basarabiei nu este în interesul european. Replica lui Esterhazy a fost că atâta timp cât Rusia vrea să asigure Europa cu o pace durabilă, atunci să cedeze o mică parte din ultimul teritoriu cucerit la 1812²¹.

Publicația „The Times”, care a inserat informații cu privire la misiunea conțelului Esterhazy la Petersburg, a scris despre „furtuna”²² pe care a stârnit-o în Rusia, și anume clauza cu referire la cedarea sudului Basarabiei, care de facto priva Rusia de una din consecințele avantajoase obținute în urma semnării tratatului de la București din 1812²³.

În mod surprinzător Franța, prin „vocea” împăratului Napoleon al III-lea, considera că amendamentele propuse de Rusia ar putea fi acceptate, în condițiile în care aceasta era vehementă doar în privința sudului Basarabiei. Suveranul francez împărtășea punctul de vedere rus în această problemă, din moment ce cedarea respectivă de teritorii era doar în „interesul austriac”. La începutul anului 1856 Napoleon al III-lea se arăta „dezinteresat”, din clipa când declarase reginei Victoria că Rusia fiind învinsă, nu merită un efort suplimentar de a lupta pentru „quelques landes de Bessarabie”²⁴. Această „intervenție personală” a împăratului Napoleon al III-lea în favoarea Rusiei, pentru a-i „îndulci amarul” înfrângerii,

¹⁹ Charles William Hallberg, *Franz Joseph and Napoleon III, 1852-1864: A Study of Austro-French Relations*, Octagon Books, 1973, p. 107. O. B. Маринин, *Дипломатическая деятельность России на завершающем этапе Крымской войны. Парижский мирный конгресс 1856 года*. Диссертация канд. ист. наук, Москва, 1987, сс. 118-119.

²⁰ René Gueillemin, *La Guerre de Crimée: le tsar de toutes les Russes face à l'Europe*, Paris, 1981, p. 217.

²¹ V. Esterhazy către Buol, Pétersbourg, 31 décembre/12 janvier 1856, în *Akten zur Geschichte des Krimkriegs*. Serie I: Österreichische Akten zur Geschichte des Krimkriegs, Band III, 10 september 1855 bis 24 mai 1856, Olenbourg, 1979, p. 241.

²² „The Times”, 3 january 1856, p. 9.

²³ „Austria proposes that Russia shall cede so much of the territory of Bessarabia, as is necessary to secure to all nations the free navigation of the Danube” (Ibidem). O altă publicație britanică aprecia importanța acestei cedări teritoriale pentru viitor: „Such a plan may undoubtedly have great advantage, and being most in accordance with the policy and commercial views of the German powers, would probably receive the zealous and earnest support of Austria. But all these plans impose an actual cession of territory, to which we cannot believe the Russian government is yet in a condition to consent” (*The Result and Prospect of the War*, în „The London Quarterly Review”, vol. 89-90, p.141).

²⁴ A. C. Benson (editor), *The letters of Queen Victoria*, vol. III: 1854-1861, Cambridge, 2014, p. 206.

nu a avut efectul scontat, pentru că Marea Britanie a refuzat orice modificare a preliminarilor păcii.

La 14 ianuarie 1856, contele Walewski îi scria o depeșă ambasadorului francez la Londra, Victor Fialin Persigny, despre întrevederea privată avută cu Seebach. Aceasta fusese ultima întrevedere, înainte de acceptarea de către Rusia a preliminarilor păcii. Una din chestiunile discutate a fost cea a sudului Basarabiei, care provoca nemulțumire în cercurile de la Petersburg. S-a luat în discuție schimbul de teritoriu (Karsul), pentru care Rusia insistă²⁵. De remarcat că aceasta accentuează faptul că Rusia nu respinge în totalitate ultimatumul austriac, dar țarului Alexandru al II-lea îi era dificil să cedeze această parte din Basarabia²⁶.

La curtea germană de la Darmstadt, la 15 ianuarie 1856, se găsea și baronul Brunov, care făcea un adevărat „tur de forță” în marile orașe din Prusia, cu scopul ascuns de a obține vreo „promisiune” favorabilă, mai ales în chestiunea Basarabiei, evident din partea Franței²⁷. În timpul unui bal de la curtea germană, Brunov i-a cerut ambasadorului francez Damrémont o întrevedere privată. În timpul acesteia, diplomatul rus și-a arătat respectul față de împăratul Napoleon al III-lea, iar, pe de altă parte, nemulțumirea față de propunerile de pace din partea Austriei, mai ales față de cea referitoare la retrasarea graniței în Basarabia²⁸. Chiar dacă nu a vorbit în mod direct asupra faptului că ar dori soluționarea acestei chestiuni în interesul Rusiei, Brunov a dat de înțeles că ar dori o înțelegere în problema disputată de aeropagul european. Neavând instrucțiuni, ambasadorul francez nu s-a angajat în jocuri de „culise”, transmițându-i lui Walewski că nu a făcut vreo promisiune în acest sens²⁹. Momentul respectiv este semnificativ, ilustrând perfect tentativele Rusiei de a păstra sudul Basarabiei și speranța sa că, sprijinul în această problemă, nu putea veni decât din partea Franței.

După întrevederea celor mai înalți demnitari ruși la palatul de iarnă al țarului Alexandru al II-lea³⁰ s-a ajuns la decizia aproape unanimă de acceptare a condițiilor de pace impuse de către Austria, iar principalul raționament era că dacă ostilitățile cu puterile occidentale s-ar prelungi, Rusia ar pierde nu doar Basarabia, dar și Polonia, Finlanda, Crimeea³¹. Pe de altă parte, Napoleon al III-lea în repetate rânduri i-a scris țarului Alexandru al II-lea să accepte preliminarile păcii, deoarece cea care avea de câștigat în această situație ar fi fost Austria³².

²⁵ Walewski către Persigny, Paris, 14 janvier 1856, AAE, CP Angleterre, vol. 704, f. 41.

²⁶ Walewski către Persigny, Paris, 14 janvier 1856, AAE, CP Angleterre, vol. 704, f. 38 v.

²⁷ Damrémont către Walewski, Darmstadt, 15 janvier 1856, AAE, CP, Hesse-Darmstadt, vol. 24, f. 67.

²⁸ Damrémont către Walewski, Darmstadt, 15 janvier 1856, AAE, CP, Hesse-Darmstadt, vol. 24, f. 68.

²⁹ Damrémont către Walewski, Darmstadt, 15 janvier 1856, AAE, CP, Hesse-Darmstadt, vol. 24, f. 69.

³⁰ *Étude diplomatique sur la guerre de Crimée (1852 à 1856)*, vol. II, 1874, p. 390.

³¹ Charles Greville, *The Greville Memoirs: january 1856 to november 1860*, London, 1911, p. 7.

³² Dacă analizăm la rece condițiile impuse Rusiei, la o primă vedere putem constata că asta însemna „apusul” supremației sale asupra Europei. Nu doar Rusia era perdantă în războiul Crimeii, ci și

Momentul respectiv a fost perceput drept o „umilire personală”³³ pentru țar, iar Austria – principala vinovată pentru situația creată³⁴.

Deși acceptase și clauza referitoare la cedarea sudului Basarabiei, diplomația țaristă nu avea să cedeze ușor o parte din teritoriul ocupat abuziv la 1812, fără o „bătălie diplomatică” pe măsură. În instrucțiunile din februarie 1856 primite de cei doi plenipotențieri care trebuiau să reprezinte Rusia la congresul de la Paris, contele Orlov și baronul Brunov, era fixat clar obiectivul principal, și anume acela de a utiliza toate „mijloacele” pentru ca sudul Basarabiei să rămână în componența Rusiei.

Pentru a vedea care este atitudinea Franței față de Rusia, țarul Alexandru al II-lea decide trimiterea lui Filip Brunov mai devreme la Paris. Guvernul de la S. - Petersburg dorea să vadă, dacă putea conta pe sprijinul Franței la negocierile de pace, ce urmau să aibă loc. Primit în audiență de către împăratul Napoleon al III-lea, diplomatul rus primea asigurări că Franța era gata să susțină interesele Rusiei la congresul de pace, fără a se menționa foarte clar, dacă se va putea implica și în problema Basarabiei. Într-o altă întrevedere privată, de data aceasta cu ministrul de Externe, Brunov era asigurat de contele Walewski că Franța putea să se implice în problemele de interes major pentru Rusia, însă fără a avea certitudinea că acestea vor fi soluționate așa cum dorește țarul³⁵. Principalul impediment era Anglia, care arată ostilitate față de Rusia, arătând că nu va tolera ca problema Basarabiei să fie tranșată în interesul acesteia. Înainte de începerea negocierilor de la Paris, Alexis Orlov, cel de-al doilea reprezentant al Rusiei la congres, a avut o întrevedere cu împăratul Franței. În cadrul întrevederii particulare cu împăratul Napoleon al III-lea, a trecut rapid de la „aprecierea” pe care țarul o purta Franței la chestiunea sudului Basarabiei, ce îi interesa, în mod special³⁶. Răspunsul lui Napoleon al III-lea a fost unul subtil, dar care dădea de înțeles că Rusia trebuia să renunțe la acest teritoriu. În schimb, guvernul francez era de acord ca Rusia să păstreze Karsul, văzut ca un mijloc de recompensare.

Austria, căreia i se ceruse să-și retragă armata din Principatele Române, Viena suferind o mare „dezămgire sentimentală” în acest sens (Theodor von Sosnosky, *Die Balkanpolitik Österreich-Ungars seit 1866*, Stuttgart, 1914, p. 66).

³³ W. E. Mosse, *The Rise and Fall of the Crimean System, 1855-1871*, London, 1963, p. 19; E. Шумигорский, *Из записной книжки историка (Две легенды об императоре Александре II)*, В: Исторический вестник. 1914, T. 136, Май., С. 629.

³⁴ A se vedea Katrine Mari Schach, *Russian Foreign Policy under Prince Alexander M. Gorchakov: the diplomatic game plan versus Austria, 1856-1873*, 1 january 1974, University of Nebraska, Lincoln. Teza de doctorat abordează politica externă a cancelarului Gorceacov în contextul relațiilor cu Austria, cea care ceruse Marii Britanii și Franței includerea în preliminarile păcii a cedării sudului Basarabiei de către Rusia, precum și impactul acestei cerințe asupra relațiilor ruso-austriece.

³⁵ А. Н. Петров, *Парижский конгресс*. В сб.: Исторический вестник, №1-3, Москва, 1891, с. 200.

³⁶ Anthony Babel, *La Bessarabie: étude historique, ethnographique et économique*, Paris, Felix Alcan, 1926, p. 176.

Chestiunea sudului Basarabiei a fost printre cele dintâi chestiuni supuse dezbaterii de către plenipotențiarii de la Paris³⁷. Rusia, prin reprezentanții ei, a propus un schimb de teritorii „echitabil”, în concepția sa: Karsul contra sudului Basarabiei³⁸. Evident, cei mai vocali au fost plenipotențiarii englezi, care au refuzat o asemenea „tranzacție”³⁹. Marea Britanie era susținută în demersul ei de către Austria, ce trebuia să „lupte” împotriva împăratului Napoleon al III-lea care părea „dispus” să încline balanța în favoarea Rusiei⁴⁰.

Astfel, problema cea mai delicată în cadrul congresului de la Paris⁴¹ a fost cea referitoare la frontiera ruso-turcă, care a dus la negocieri lungi, iar rezultatele au nemulțumit vizibil Marea Britanie. Mai mult decât atât, lorzii Palmerston⁴² și Stratford de Redcliffe⁴³ cereau „eliberarea Circasiei, Mingreliei, și a altor teritorii care se aflau la frontiera ruso-asiatică. Se dorea să le facă independente sau principate independente, un bastion între Rusia și Turcia”⁴⁴.

Tonul ferm al plenipotențiarilor britanici a „tăiat” din „elanul” lui Orlov. Acesta a apelat la „bunăvoință” împăratului Napoleon al III-lea, pentru a cere Basarabia. Napoleon al III-lea a „luptat” de unul singur contra cerințelor „peste măsura posibilităților”⁴⁵ ale Marii Britanii, care dorea, practic, umilirea Rusiei. În asemenea condiții Rusiei i se putea impune doar neutralizarea Mării Negre, o stare de lucruri, care nu putea dura mult timp, așa cum declarase Charles Auguste de Morny în corespondența întreținută cu Mihail Gorceakov, spre finele anului 1855.

După respingerea tuturor propunerilor Marii Britanii, era clar că pentru cabinetul de la Londra implicarea în chestiunea Basarabiei era unica chestiune în care putea „învinge” Rusia. Lordul Palmerston se arăta „dezămăgit” că fuseseră respinse planurile cu privire la Circasia, Georgia, care trebuiau să devină state independente⁴⁶. În consecință, diplomația britanică insista ca Rusia să cedeze

³⁷ Владислав Гросул, *Парижский Конгресс 1856 г. и формирование новой юго-западной границы России*, în „Русин”, nr. 2, 2006, c. 95.

³⁸ E. A. Adamov, *op. cit.*, p. 86.

³⁹ Martens apreciază în felul următor conduita diplomaților britanici la Paris: „que les délégués anglais ne savaient pas où borner leurs exigences et qu'ils désiraient enlever à la Russie presque toute la Bessarabie” *Recueil des traités et conventions conclus par la Russie avec les puissances étrangères*, t. XV, p. 286.

⁴⁰ *The Cambridge History of British Foreign Policy*, vol. II, p. 388.

⁴¹ A se vedea lucrarea *Napoléon III et l'Europe: 1856: le Congrès de Paris*, edité par Mireille Musso, Robert Bresse, etc, Paris, 2006.

⁴² Henry John Temple, al 3-lea viconte Palmerston (1784-1865) om politic britanic. Prim ministru al Marii Britanii în perioada anilor 1855-1858 și 1859-1865, cunoscut mai mult sub numele de Lord Palmerston.

⁴³ Stratford de Redcliffe (1786-1880), om politic și diplomat britanic. Cunoscut datorită perioadei îndelungate, în care a fost ambasadorul Marii Britanii la Constantinopol (1842-1858) și implicării sale diplomatice în chestiunea orientală.

⁴⁴ Harold Temperley, *op. cit.*, p. 396.

⁴⁵ E. A. Adamov, *op. cit.*, p. 86.

⁴⁶ Christopher John Bartlett, *Defence and Diplomacy: Britain and the Great Powers, 1815-1914*, Manchester, 1993, p. 55; Paul R. Ziegler, *Palmerston*, London, 2002, p. 95.

sudul Basarabiei, chiar dacă punctul său de vedere nu coincidea cu cel al guvernului de la Tuilleries⁴⁷. Pe lângă sprijinul acordat de împăratul francez, de către ministrul de externe Walewski, Rusia mai avea un aliat în persoana fratelui vitreg al lui Napoleon, contele de Morny, care se dorea a fi artizanul apropierei franco-ruse⁴⁸.

Unul dintre cele mai tensionate momente ale Congresului de pace de la Paris a avut loc la 27 februarie 1856. Astfel, cei doi plenipotențiarilor ruși, într-o întrunire cu reprezentanții englezi, au cerut rectificarea frontierei Basarabiei în favoarea Rusiei. Orlov a cerut o întrevedere cu împăratul francez, afirmând că Rusia va părăsi negocierile de pace de la Paris, dacă cerințele ruse nu vor fi luate în calcul. Lordul Clarendon reușise să-l convingă pe Napoleon al III-lea și pe contele Walewski să nu-i acorde plenipotențiarului rus această întrevedere⁴⁹.

La ședința din 28 februarie 1856 a Congresului de pace s-a ajuns la acordul de a studia din nou chestiunea rectificării frontierei în Basarabia, dat fiind punctele divergente, dar și faptul că nu se stabilise cu precizie traseul noii granițe⁵⁰. Pe ordinea de zi trebuia pusă în discuție problema restituirii Karsului de către Rusia Imperiului Otoman. În „culise”, la Paris, diplomații ruși făceau diverse planuri privitoare la soarta acestui teritoriu. Ei doreau să-l dea în schimb contra sudului Basarabiei⁵¹. Partea cea mai dificilă era că problema restituirii Karsului nu figura înscrisă în protocolul din 1 februarie 1856. De menționat că la 16 decembrie 1855, când austriecii înaintaseră propunerile de pace către Rusia, nu parveniseră știri cu referire la cucerirea Karsului de către trupele rusești. Austriei la acel moment nu i-a pasat ca o fortăreață să fie integrată în cadrul Imperiului Otoman, ci o interesa mai mult rectificarea frontierei în Basarabia. Puterile occidentale nu au modificat pe parcurs ultimatumul înaintat Rusiei pentru a include și Karsul, deoarece crezut că aceasta problemă se va rezolva de la sine, ceea ce va duce la tărganarea soluționării problemei privind sudul Basarabiei.

Un moment sugestiv petrecut la Paris, care ilustrează că Rusia miza pe sprijinul Franței mai ales în chestiunea sudului Basarabiei, este un episodul din martie 1856, când Orlov s-a „umilit” în fața împăratului Napoleon al III-lea, cerând orice, numai să nu cedeze sudul Basarabiei⁵².

⁴⁷ П. П. Черкасов, *За кулисами Парижского конгресса 1856 года*, în „Новая и новейшая история”, nr. 1, 2012, c. 205.

⁴⁸ Roy Bridge, Roger Bullen, *The Great Powers and the European States System 1814-1914*, London, 2014, p. 123.

⁴⁹ Harold Temperley, *op. cit.*, p. 401.

⁵⁰ „Indépendance Belge”, 28 février 1856.

⁵¹ A. J. P. Taylor, *op. cit.*, pp. 84-85.

⁵² „Sire, voilà ce qu'on nous demande de céder en Bessarabie. A tout autre qu'à Votre Majesté, je dirais que cela est impossible, que mes instructions s'y opposent; mais à vous, sire, dont je connais la magnanimité, je dirai, en montrant mes instructions, qu'elles me commandent de résister le plus que je pourrai; de marchander en un mot chaque concession, mais, en fin de compte, de tout céder si je ne puis faire autrement. Eh bien! Sire, je viens vous demander de ne pas nous

Nici în ședința din 8 martie nu s-a ajuns la un numitor comun în problema sudului Basarabiei⁵³. Brunov, având susținerea lui Walewski, a dat citire un memoriu, parvenit de la Petersburg. Diplomatul și-a început expunerea prin aprecierea că înserarea acestei clauze are drept scop libera navigație pe Dunăre și a propus un traseu al frontierei, mult diferit de cel inițial⁵⁴. Planul rusesc a născut discuții în contradictoriu, mai ales cu plenipotențiarilor britanici și austrieci, care nu aveau un asemenea „scenariu”⁵⁵. Evident, Rusia urmărea păstrarea Ismailului și a Chilieii.

Cu toate că împăratul francez s-a implicat în multe chestiuni în litigiu, intervenția acestuia nu a putut satisface cele mai mari doleanțe ale rușilor în ceea ce privește neutralizarea Mării Negre și cedarea sudului Basarabiei, chestiuni unde suveranul Franței nu putea aduce modificări esențiale⁵⁶.

Contele Orlov urma să zăbovească în capitala Franței și după încheierea congresului de pace, cu titlu de ambasador extraordinar, până la numirea unuia care să dețină această funcție permanent, în scopul de a ține la curent guvernul de la Paris în legătură cu încoronarea țarului, care nu a putut avea loc din cauza războiului. El mai avea și rolul de a restabili relațiile diplomatice cu Franța, neavând dreptul de a părăsi Parisul decât cu ocazia încoronării țarului, care trebuia să aibă loc în luna august a aceluiași an 1856⁵⁷.

Un corespondent al ziarului *Times* ne informează despre recepția dată de împăratul francez în cinstea încheierii păcii, la care au participat toți plenipotențiarilor. Se comenta că tratatul recent încheiat nu „umilește” Imperiul Rus și nu „compromite demnitatea și independența” nimănui. Se constata că acest rezultat în favoarea păcii în Europa se datora într-o măsură considerabilă „spiritului conciliabil” de care a dat dovadă Marea Britanie⁵⁸.

Congresul de la Paris nu a putut soluționa chestiunea delimitării frontierei în Basarabia. În consecință, era formată o comisie mixtă, formată din Austria, Franța, Marea Britanie, Imperiul Otoman și Rusia, care trebuia să se deplaseze în teritoriu, pentru a determina cu acuratețe noul traseu al frontierei. Astfel, așa cum remarcă Leon Guérin, tratatul de la Paris era unul al „comisiilor”⁵⁹, care făcea referire la faptul că, după semnarea tratatului de la Paris din 18/30 martie 1856, au fost constituite două comisii: una pentru realizarea „anchetei” privitoare la Principatele Române, alta care să stabilească cu exactitate noua frontieră în Basarabia.

laisser étrangler (textuel), et de fixer vous même un terme moyen entre ce qui m'est demandé et ce j'ai offert tout d'abord” („Le Courrier de la Drôme et de l'Ardèche”, 7 avril 1856).

⁵³ Louis Debrauz, *op. cit.*, p. 146.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 147.

⁵⁵ Gaston de Monicault, *La Question d'Orient, le traité de Patis et ses suites (1856-1871)*, Paris, 1898, p. 113.

⁵⁶ Émile Ollivier, *L'Empire Libéral. Études, récits, souvenirs*, vol. III, Paris, 1898, p. 344.

⁵⁷ „La Presse”, 26 mars 1856.

⁵⁸ „La Presse”, 2 avril 1856.

⁵⁹ Léon Guérin, *Histoire de la dernière guerre de Russie (1853-1856)*, tome second, Paris, 1858, p. 554.

După numirea reprezentanților puterilor în comisia de demarcație pentru Basarabia și întrunirea acestora la Galați, Rusia a început târăganarea acestei operațiuni simple, la prima vedere⁶⁰. Primul „incident” a fost neacceptarea de către Rusia a comisarului Muhlis-Pașa⁶¹ din partea Imperiului Otoman în comisia de demarcație⁶². Evident, se miza pe intervenția Franței și Marii Britanii pentru a rezolva acest diferend. La Viena această știre i-a parvenit și ambasadarului francez Adolphe de Bourqueney care, împreună cu ministrul de externe austriac Buol, declara că pretenția Rusiei este neîntemeiată, pe motiv că Muhlis Pașa era supus otoman și, în consecință, avea dreptul de a reprezenta Imperiul Otoman în comisia Basarabiei⁶³.

Pe teren, comisarii europeni au constatat existența a două localități cu numele Bolgrad, ambele situate în proximitatea traseului noii frontiere, conform articolului 20 din tratatul de la Paris, din 18/30 martie 1856⁶⁴. Acest fapt se datora ori Rusiei care a furnizat hărți greșite, ori puterilor occidentale care ar fi greșit traseul indicat. Cert este faptul că plenipotențiarilor ruși din comisia de demarcație se vor folosi de această târăganare, pentru a soluționa chestiunea în interesul lor⁶⁵.

Mult mai „atractiv” era „duelul diplomatic” dintre Franța și Rusia, pe de o parte, și Marea Britanie și Austria, pe de alta. Se profilau două „tabere” cu puncte de vedere opuse în chestiunea sudului Basarabiei. Rusia dorea păstrarea cu orice „preț” a acestui teritoriu, susținută în demersurile sale de către Franța care, totuși, nu manifesta un interes deosebit în această problemă. Pe poziții de forță se situa Marea Britanie, marea „perdantă” a războiului, care părea că „regretă”

⁶⁰ „Indépendance Belge, 22 mai 1856, p. 3. Publicația belgiană apreciază că această operațiune de delimitare ar trebui să dureze nu mai mult de 3 luni.

⁶¹ Fonton de Verrayon, reprezentantul Rusiei, în comisia de demarcație, nu-l accepta pe Muhlis-Pașa (Grigore Studza) ca reprezentant al Imperiului Otoman, deoarece acesta era fiul fostului domn regulamentar Mihail Sturdza, bănuind că nu va putea fi imparțial. Pe de altă parte, plenipotențiarilor ruși doreau să târăgăneze cât mai mult posibil lucrările de demarcație în speranța că Rusia va ajunge la o înțelegere cu Franța, pentru a păstra sudul Basarabiei.

⁶² Cu referire la numirea lui Muhlis-Pașa, se scria de la Constantinopol în publicația franceză *Journal des Debates*, din 29 mai 1856, următoarele: „On espère que la Porte maintiendra son droit et ne cédera devant une prétention aussi déplacée de la Russie. On espère aussi que les puissances alliées soutiendront la Turquie dans la défense de son droit. Cette prétention de la Russie est d'autant plus extraordinaire qu'elle-même a nommé pour son commissaire à Bucharest un grec, M. Vasilî”. Tot de la Constantinopol parvenea și altă pretenție, de data aceasta din partea Imperiului Otoman. Poate ca urmare a acestei pretenții nejustificate a Rusiei, Poarta refuza să recunoască numirea lui Collas, un fost consul rus, în comisia de demarcație a Basarabiei, cel care redacta protocoalele lucrărilor. Prin urmare Poarta pune chestiunea în felul următor: „nous renoncerons aux nôtres, renoncez aux vôtres, reconcez aux vôtres” („Indépendance Belge”, 12 juin 1856).

⁶³ Bourqueney către Walewski, Vienne, 31 mai 1856, AAE, CP, Autriche, vol. 467, f. 68.

⁶⁴ Felix Bamberg, *Histoire diplomatique de la Crise Orientale de 1853 à 1856 d'après des documents inédits*, Paris, 1858, p. 79.

⁶⁵ Ernst Schüle, *Russland und Frankreich vom ausgang des Krimkrieges bis zum italienischen krieg 1856-1859*, Ost-Europa-Verlag, 1935, p. 67. Friedrich Rupprecht, *Der Pariser Frieden von 1856: sein Zustandekommen und seine Bedeutung für die Entwicklung des Völkerrechts*, Würzburg, 1934, pp. 17-18.

că nu a cerut Rusiei întreaga Basarabiei, la care se adăuga și Austria care fusese „inițiatoarea” acestei cedări teritoriale.

Chiar dacă Franța susținea punctul de vedere rusesc în chestiunea cedării sudului Basarabiei, mai ales prin vocea ministrului său de externe, Walewski, a împăratului Napoleon al III-lea și ambasadorul francez la Petersburg, Charles Auguste de Morny, nu exista o unanimitate de păreri în această problemă.

În luna iunie Charles Baudin este trimis la Petersburg în calitate de însărcinat cu afaceri al Franței⁶⁶, până la numirea contelui Charles Auguste de Morny, ca ambasador extraordinar⁶⁷. Reprezentantul francez a avut parte de o primire bună în capitala Rusiei, datorită intervenției Franței în timpul congresului de la Paris, pentru a limita cererile exagerate ale Marii Britanii. În întrevederile avute cu Mihail Gorceakov, Charles Baudin a putut observa atitudinea Rusiei, față de cele mai importante chestiuni ale momentului: față de problema reorganizării Principatelor Române și cea a sudului Basarabiei⁶⁸. Dacă cu referire la prima chestiune, cea a reorganizării Principatelor, unicul aspect pe care Gorceakov îl puncta era fermitatea guvernului rus în ceea ce privește realizarea unei „anchete” corecte în Principate, fiind stabilit că reprezentantul rus Basily nu va pleca la București până când trupele austriece nu vor părăsi teritoriul acestora⁶⁹, cea de-a doua, privind cedarea sudului Basarabiei către Principatul Moldovei, era mult mai sensibilă pentru diplomația rusă. Cancearul rus nu a uitat să-i mulțumească lui Napoleon al III-lea, prin intermediul lui Baudin, despre implicarea acestuia în litigiul apărut cu privire la rectificarea frontierei în Basarabia. Gorceakov se arăta nemulțumit de comportamentul dur al comisarilor europeni din comisia europeană a Basarabiei, în legătură cu faptul că plenipotențiarilor ruși Fonton de Verrayon și Stakelberg erau tratați cu duritate, deoarece nu vroiau să cedeze ceea ce „aparține” de drept Rusiei. Rusia nu dorea să cedeze sudul Basarabiei, în special Bolgradul, deoarece acesta era centrul administrativ al coloniștilor bulgari din Basarabia⁷⁰. Mai exista și chestiunea Insulei Șerpilor, pe care Gorceakov a adus-o în discuție, dar, în lipsa unor instrucțiuni, Baudin nu putea da un răspuns la solicitarea guvernului rus de a păstra acest teritoriu⁷¹, care nu era de o importanță deosebită.

⁶⁶ „The Spectator”, 10 may 1856, p. 500.

⁶⁷ Charles François-Roux, *Alexandre II, Gortchakoff et Napoléon III*, Paris, 1913, p. 118.

⁶⁸ Baudin către Walewski, Pétersbourg, 11 juillet 1856, AAE, CP Russie, vol. 212, f. 37.

⁶⁹ Ibidem, f. 37 v.

⁷⁰ Ibidem, f. 38-39.

⁷¹ Ibidem, f. 40. N. Iorga a afirmat următoarele cu privire la această chestiune: „Ba a fost o mare discuție atunci și în ceea ce privește Insula Șerpilor, pe care, împotriva Angliei, Rusia voia să o păstreze, și din această discuție era să rezulte un conflict armat” (N. Iorga, *Cestiunea Dunării*, București, 1998, p. 303). Problema Insulei Șerpilor este abordată într-o serie de lucrări generale și studii, printre care menționăm aici: Adolphe Avril, *De Paris à l'île de Serpents à travers la Roumanie: la Hongrie et les bouches du Danube*, Paris, 1876; Romulus Seišanu, *Dobrogea, Gurile Dunării, Insula Șerpilor. Schiță monografică*, București, 1928; Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *Insula Șerpilor*, București, 1991. Dominiț I. Pădureanu, *Insula Șerpilor*, Constanța, 2004.

Un eveniment important avea să se producă la începutul lunii august, având repercursiuni asupra îmbunătățirii raporturilor dintre Franța și Rusia, dar și un impact deosebit asupra chestiunii sudului Basarabiei. Charles de Morny urma să fie trimis la Petersburg⁷² cu un dublu scop: să asiste la încoronarea noului țar⁷³, dar și să rezolve problemele „momentului”, survenite după semnarea tratatului de la Paris. Sarcina era agreabilă pentru fratele vitreg al împăratului Napoleon al III-lea, caracterizat drept un „anglofob ferm”⁷⁴, care se dorea a fi noul „artizan” al apropierii dintre Franța și Rusia⁷⁵.

Prima impresie pe care a avut-o Morny după ce sosise la Sankt Petersburg era că „rușii sunt umiliți de pacea la care au subscris”⁷⁶. Cancelarul Mihail Gorceakov insista asupra sacrificiului enorm făcut de Rusia, având în vedere cedările teritoriale și condițiile de neutralizare a Mării Negre. Țarul Alexandru al II-lea nu putea suferi această umilință. Cei doi nu ascundeau de Morny faptul că aveau speranța și dorința de a reveni la starea veche de lucruri. Morny nu-și ascundea nemulțumirea față de Wodehouse⁷⁷ în legătură cu faptul că guvernul francez și cel britanic aveau puncte de vedere diferite în chestiunile litigioase, făcând referire la „mizerabila chestiune”⁷⁸ a Insulei Șerpilor, dar și a Bolgradului.

Pe de altă parte, diplomația rusă considera chestiunea Bolgradului drept o problemă secundară, deoarece „lupta diplomatică” se dădea pentru alianța cu Franța, noul hegemon al lumii europene. Cancelarul rus îi declara lui Brunov că scopul urmărit de Rusia era de a vedea dacă Franța împăratului Napoleon al III-lea își va menține „promisiunea” în problema Bolgradului. Reprezentanții ruși nu aveau convingerea că problema în cauză va fi tranșantă în interesul lor, deși își doreau să obțină votul favorabil al împăratului francez pentru a dezbină alianța cu Marea Britanie⁷⁹.

⁷² Jacques Arnavon, *Morny diplomate. Sa mission en Russie (1856-1857)*, în „La Revue Hebdomadaire”, Paris, 31 juillet 1909, nr. 37, p. 82; Charles François-Roux, *La Russie et l'alliance anglo-française après la guerre de Crimée*, în „Revue Historique”, tom. Cent unième, Paris, 1909, p. 305; Maurice Parturier, *Morny ambassadeur en Russie*, în „La Revue de Paris”, nr. 10, 1969, pp. 84-106; Emile Dard, *Trois générations Talleyrand, Flahaut, Morny*, în „Revue de Deux Mondes”, août 1938, p. 622.

⁷³ Pentru ceremonia de încoronare a țarului Alexandru al II-a din 1856, la care a participat și ducele de Morny, a se vedea lucrările și studiile de epocă: M. A. Regnault, *Esquisses historiques sur Moscou et Saint-Petersbourg à l'époque du couronnement de l'Alexandre II*, Paris, 1857; Joachim Murat, *Le couronnement de l'Empereur Alexandre II. Souvenirs de l'ambassade de France*, Paris, 1857; Louis Hymans, *Lettres moscovites (couronnement de l'empereur Alexandre II)*, Bruxelles, 1857.

⁷⁴ G. Gille, *Au temps de la Guerre de Crimée. Correspondance inédite du comte de Morny et de la princesse de Lieven*, în „Revue de Deux Mondes”, 1 février, 1966, p. 228

⁷⁵ Albert Sorel, *Deux précurseurs de l'alliance russe. Le marquis de Castelbajac et le duc de Morny*, în *Lectures historiques*, Paris, 1913, p. 211

⁷⁶ Morny către Walewski, Pétersbourg 5/17 août 1856, AAE, CP Russie, vol. 212, f. 144.

⁷⁷ John Woodhouse-ambasadorul Marii Britanii la Petersburg în 1856.

⁷⁸ Morny către Walewski, Pétersbourg 5/17 août 1856, AAE, CP Russie, vol. 212, f. 146.

⁷⁹ Serge Boutenko, *Un projet d'alliance franco-russe en 1856, d'après des documents inédits des Archives russes*, în „Revue Historique”, t. 155, fasc. 2, 1927, p. 306.

După primele întreveneri avute cu Gorceakov, Morny, într-o scrisoare către Walewski⁸⁰, considera problema Bolgradului drept o chestiune minoră, „deloc importantă”, dar căreia nu i se găsea rezolvarea. Conte Charles de Morny arăta că se exagera prea mult asupra importanței orașului Bolgrad, crezându-se că ar putea influența navigația pe Dunăre. Acesta îl ruga pe ministrul Afacerilor Externe a Franței, „în numele reputației noastre, a demnității noastre și viitorului relațiilor noastre cu Rusia, de a nu ceda în acest punct”⁸¹. Diplomatul francez era de părerea că Franța trebuia să se pronunțe, așa cum făcuse și mai înainte, în favoarea punctului de vedere rusesc, nevăzând un alt motiv invocat decât „dorința” Marii Britanii ca Rusia să cedeze în fața presiunilor acesteia. Conte de Morny scria că primește multe notificări cu privire la mersul greu al lucrărilor de demarcație, considerând că împăratul francez se va ține de cuvânt și va susține Rusia. Fraza sa memorabilă rostită în timpul negocierilor de pace este semnificativă în acest sens: „Eu consider că Bolgradul, centrul coloniilor bulgare, să rămână Rusiei”. Această exprimare simplă reflectă punctul de vedere francez în această problemă, fiind susținut de Charles de Morny la Petersburg, conform instrucțiunilor primite⁸².

Cert este faptul că Walewski, împreună cu Morny, susțineau demersul Rusiei de a păstra Bolgradul, centrul coloniilor bulgare din Basarabia, fiind iritați de comportamentul diplomației britanice, care nu era dispusă la vreun compromis în această problemă⁸³. Gorceakov propuse chiar să fie convocată o nouă conferință la Paris, pentru ca această chestiune, de ordin „secundar”, cum era descrisă în documentele diplomatice, să își găsească rezolvarea. Printre cele mai refractare la ideea lui Gorceakov era Marea Britanie, care se dovedea ireconciliabilă față de Rusia, nedorind să-i cedeze nici un „metru de pământ”, în condițiile în care aceasta era un stat învins și nu putea pretinde „imposibilul”. Atitudinea vehementă a Marii Britanii era criticată dur de ambadorul francez Charles de Morny, considerând că aceasta nu avea nici un drept să prezeze Rusia pentru soluționarea chestiunii Bolgradului, mai ales prin intermediul navelor de război aflate sub conducerea amiralului Lyons în Marea Neagră⁸⁴, care „jenau”

⁸⁰ Morny către Walewski, 13/25 septembre 1856, *Extrait des Mémoires du Duc de Morny: Une ambassade en Russie*, 1856, edité P. Olendorff, Paris, 1892, p. 81.

⁸¹ *Ibidem*, pp. 82-83.

⁸² *Ibidem*, p. 84.

⁸³ Walewski către Morny, Paris, 1 octobre 1856, AAE, CP Russie, vol. 213, f. 29 v. Walewski era nemulțumit de târăganarea chestiunii Bolgradului, declarându-i în acest sens ducelui Charles de Morny: „La corde se tend de plus en plus sur Bolgrad, l' Angleterre en fait une très grosse question. Elle de consent à la réunion de la Conférence qu'en excluant la Russie et la Prusse, nous repoussons nettement autre pretention. Surtout quant à la Bolgrad que fera la Russie si l' Angleterre persiste à ne rien entendu? Les batiments anglais rentrenet dans la Mer Noire. Comptez que nous instirons inbranlable sur Bolgrad” (*Ibidem*).

⁸⁴ Morny considera aflarea navelor britanice în Marea Britanie un fapt grav: „Je trouve le procédé des anglais d'une outrecuidance sans égale. S'arroger ainsi le droit de décider une question sur laquelle la France a une autre avis qu'eux, c'est presque une grossièreté; mais maintenant, je me demande sil est possible de la tolérer. A propos de Bolgrad, à quoi servent des navires dans la

cabinetul de la Petersburg. Pe de altă parte, acesta nu își ascundea dezămăgirea că alianța franco-britanică era gata să „eșueze” pentru o „gaură”⁸⁵ ca Bolgradul.

Deși Gorceakov fusese asigurat de către Morny de tot sprijinul cabinetului de la Paris în ceea ce privește chestiunea Bolgradului, acesta îi scria la Paris lui Phillippe Brunov, care îi „împărtășea” dorința ca Napoleon al III-lea să intervină decisiv de partea Rusiei, să acționeze pentru a fi convocată o nouă conferință⁸⁶. El îl însărcina pe Brunov să rămână în continuare la Paris, mizând pe această conferință în problema delimitării frontierei în Basarabia și să reprezinte Rusia la un eventual nou for european, fiind printre puținii, alături de Orlov, care avea cunoștință de mersul negocierilor din timpul congresului de la Paris⁸⁷.

Pe lângă faptul că trebuia să facă singur față reproșurilor din partea ambasadorului britanic la Petersburg, contele Morny avea un „duel” la distanță cu diplomatul francez Victor Fialin, conte de Persigny, care reprezenta interesele Franței la Londra. Această „bătălie diplomatică” se datora faptului că cei doi aveau puncte diferite de vedere în chestiunea Bolgradului⁸⁸, dar și faptului că unul opta pentru alianța cu Marea Britanie, celălalt – cu Rusia. În depeșele trimise ministrului Walewski, contele Persigny scria despre imposibilitatea ca Marea Britanie să facă o asemenea concesie Rusiei, mai ales că Parlamentul britanic nu va sancționa o eventuală decizie în acest sens a guvernului de la Londra⁸⁹. Persigny, care susținea poziția adoptată de Marea Britanie în ceea ce privește Bolgradul, se arăta „dezamăgit” că tocmai din cauza acestei probleme existau disensiuni între Paris și Londra. Acesta era de părerea că guvernul britanic nu putea ceda sau să consimtă la o concesie în fața Rusiei de „frica Parlamentului și a opiniei publice”⁹⁰.

La Constantinopol se atesta aceeași atitudine din partea ambasadorului francez, Edouard Thouvenel, care se declara, la fel ca și Persigny, adept al punctului de vedere britanic, adică, Bolgradul să revină în componența Moldovei. Acesta dădea o mare importanță tratatului de la Paris, amintindu-i în acest sens ministrului de externe că orașul Bolgrad, situat la est de râul Yalpug și pe care cabinetul de la Petersburg îl cerea cu insistență, nu este localitatea pe care au avut-o în vedere plenipotențiarilor de la Paris. Prin urmare, cea mai mare parte a coloniilor bulgare din Bolgrad trebuiau să intre în componența Moldovei, fără dreptul de contestare din partea Rusiei⁹¹. Motivul invocat, atât de contele Orlov,

Mer Noire? Vont ils commencer par prendre de force le sept matelots Russes et le lieutenant malade de l'île de Serpents, et les reporter sur territoire Russe? (Morny c. Walewski, 14 octobre 1856, în AAE, CP Russie, vol. 213, f. 33v.).

⁸⁵ *Ibidem*, f. 34 v.

⁸⁶ Gorceacov către Brunov, Pétersbourg, 3/15 octobrie, AAE, CP Russie, vol. 213, f. 41 v.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 42 v.

⁸⁸ Stephen Bull Barnwell, *The Duc de Persigny, 1808-1872*, University of California, Berkeley, 1954, p. 124.

⁸⁹ Persigny către Walewski, Londres, 7 octobrie 1856, AAE, CP Angleterre, vol. 706, f. 64.

⁹⁰ Persigny către Walewski, Londres, 18 octobrie 1856, AAE, CP Angleterre, 706, f. 93.

⁹¹ Thouvenel către Walewski, Therapia, 13 octobrie, AAE, CP Turquie, vol. 327, f. 173 v.

cât și de baronul Brunov cu privire la faptul că Rusia nu putea abandona acest teritoriu, din cauza rolului său de centru, nu este justificat, mai ales că guvernul rus era obligat să se conformeze clauzelor tratatului de la Paris⁹².

Charles de Morny încerca să se edifice cu privire la poziția adoptată de Mihail Gorceakov în problema delimitării frontierei în Basarabia, știind că acesta juca „duplicitar”, schimbându-și des opinia și „oscilând” între diverse puncte de vedere. Astfel, în timpul ultimelor discuții avute cu Gorceakov, diplomatul francez a sesizat că Rusia era dispusă la concesiuni în această problemă, dar aștepta poziția de „forță” a Franței, pentru a acționa în „tandem” cu aceasta⁹³. Era sesizabil pentru ambii că tocmai problema Bolgradului era cauza principală pentru starea de antagonism tot mai evident dintre Marea Britanie și Franța. Eventualitatea „ruperii” relației franco-britanice îl „încânta”⁹⁴ pe cancelarul rus, lucru observat de Morny, care atrage o atenție deosebită asupra acestei probleme, deși declarase, în repetate rânduri, că problema Bolgradului este o chestiune „secundară”, căreia i se acorda prea multă importanță. Într-o depeșă ulterioară el a ajuns la concluzia că Bolgradul era parte componentă a Rusiei și nu vedea de ce-ar trebui aceasta să cedeze un teritoriu ce îi aparține pe drept⁹⁵. Susținerea de care beneficia Rusia în chestiunea Bolgradului din partea contelui Walewski și a ducelui Morny era una deosebită, dacă ținem cont de faptul că aceștia urmăreau să dea o „monedă” de schimb pentru o viitoare alianță, dorind astfel să satisfacă „dorința” cabinetului de la Petersburg de a păstra Bolgradul, principalul impediment fiind Marea Britanie, susținută de Austria. În acest sens, ei vor fi „avocații” Rusiei, făcând numeroase demersuri pe lângă reprezentanții britanici, lordul Cowley și, respectiv, Wodehouse, pentru a-i determina să-și tempereze acțiunile în privința Bolgradului și să accepte măcar o compensație pentru Rusia, dacă aceasta va accepta să cedeze Bolgradul Moldovei, așa cum stabilise tratatul din 18/30 martie 1856.

⁹² Ibidem, f. 174.

⁹³ Morny către Walewski, Pétersbourg, 25 octombrie 1856, AAE, CP, Russie, vol. 213, f. 65. Ambasadorul francez se întreba cum să-i ceri Rusiei un teritoriu care de fapt îi „aparține”, fiind pentru acesta o chestiune sensibilă, în discuțiile cu Mihail Gorceakov: „Mais au nom de quel intérêt puis-je lui demander la cession de Bolgrad. D'abord, aucune considération humaine ne lui fera abandonner terrain sur lequel il s'est placé”.

⁹⁴ Ibidem, f. 65 v.

⁹⁵ „Le prix que la Russie parait attacher à Bolgrad étonne l'Angleterre et excite ses soupçons. Mais pourquoi la Russie ne tiendrait-elle pas à Bolgrad, puisqu'elle a une chance de le conserver. Bolgrad est une ville récemment bâtie, chef-lieu des colonies Bulgares en Bessarabie. La Russie y tient comme on tient à tout à qu'on veut vous enlever, et elle profite d'une erreur de désignation sur les cartes et d'un engagement de l'Empereur Napoléon, accepté par toute la conférence, qui conservait cette ville à la Russie. Bolgrad n'est pas une position prise de longue date en vue des éventualités d'une guerre à venir; ce n'est pas une sentinelle placée en avant pour menacer la Moldavie ou le Danube. C'est une situation fortuite qui n'acquiert d'importance que par le déplacement de la frontière” (Morny c. Walewski, Pétersbourg, 28 octombrie 1856, AAE, CP Russie, vol. 213, f. 70v-71).

Spre finele lunii octombrie, în cadrul unei întrevederi private Gorceakov-Morny, cancelarul rus a venit cu o schimbare de „ton” semnificativă în chestiunea sudului Basarabiei, declarând că „lasă în mâinile împăratului Napoleon soluția tuturor litigiilor care există”⁹⁶. Acesta fusese autorizat de către împăratul Alexandru al II-lea să declare că Rusia era gata să cedeze Insula Șerpilor și Delta Dunării Imperiului Otoman, iar Bolgradul să fie cedat Moldovei, dar contra unei compensații echitabile pentru Imperiul Rus. De asemenea, din acel moment părea că guvernul rus acționa în „tandem” cu cel francez în chestiunea Bolgradului, din moment ce guvernul francez „împărtașea” fiecare demers al Rusiei în această problemă. Această „colaborare fructuoasă” însemna pentru cancelarul Gorceakov „momentul său de glorie”⁹⁷, prefigurând desfacerea coaliției care a înfrânt Rusia în războiul Crimeii. Totodată, discuțiile avute cu ambasadurul britanic la Petersburg nu au avut rezultatul scontat pentru Morny, care nu vedea o dezlegare rapidă a problemei Bolgradului⁹⁸.

În luna noiembrie a aceluiași an 1856, „tonul” lui Gorceakov era același în chestiunea cedării Bolgradului către Moldova, el reiterându-i încă odată ambasadurului francez Morny că Rusia este gata să cedeze acest oraș, mai mult de „dragul împăratului Napoleon” și cu adânci regrete, pentru a pune punct unei situații fără ieșire⁹⁹. Această poziție era formulată în contextul în care ministrul Walewski trimisese depeșe la Petersburg, în care se arăta clar că guvernul de la Paris susținea în continuare pretențiile Rusiei asupra Bolgradului. Unica „speranță” pentru Rusia era convocarea unei noi conferințe, pentru a supune votului majorității chestiunea Bolgradului, aceasta mizând pe sprijinul Franței, Prusiei, în timp ce în „tabăra antagonistă” se aflau Marea Britanie și Austria, la care se alinia și Imperiul Otoman. Cum „scorul” era destul de echilibrat în această problemă, rolul decisiv îi revenea, în mod neașteptat, Sardiniei contelui Cavour. Din septembrie până în decembrie 1856, Sardinia a fost asaltată din toate părțile cu propuneri¹⁰⁰, iar în final, după „intervenția personală” a împăratului Napoleon al III-lea, aceasta urma să susțină punctul de vedere al Marii Britanii, suveranul francez dând „o lovitură magnifică” în acest context. Astfel, pe de o

⁹⁶ *Ibidem*, p. 133.

⁹⁷ Morny către Walewski, Pétersbourg, 30 octombrie 1856, AAE, CP Russie, vol. 213, f. 128.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 129 v.

⁹⁹ Morny către Walewski, Pétersbourg, 10 novembre 1856, *Ibidem*, f. 170 v.

¹⁰⁰ A se vedea în acest sens poziția adoptată de Sardinia, în chestiunea Bolgradului, colecțiile de documente: Nicomede Bianchi, *La politique du Comte Camilo di Cavour. Lettres inédites*, Turin, 1885, pp. 208-212; Nicomede Bianchi, *Storia documentata della diplomazia europea in Italia*, vol. VII, ani 1851-1858, Torino, 1870 pp. 340-342; Luigi Chiappa, *Lettere edite e inedite di Camilo Cavour*, vol. II, Torino, 1884, p. 462. Nu în ultimul rând prezintă un real interes corespondența ambasadurului britanic la Torino, James Hudson, cu secretarul britanic de stat, lordul Clarendon, în *Le Relazioni Diplomatiche tra la Gran Bretagna ed il Regno di Sardegna dal 1852 al 1856. Il carteggio diplomatico di Sir James Hudson*, vol. II (2 gennaio 1854- 31 dicembre 1856), pp. 621-720.

parte menținea alianța cu Marea Britanie, iar pe de altă parte putea conta în viitor pe sprijinul Rusiei.

Marea Britanie era cea mai „greu” de convins să accepte convocarea unei noi conferințe, realizând că Rusia căuta modalități surprinzătoare să „înșele” Europa, nemeritând nici o concesie¹⁰¹. În presa europeană apăruseră semne de întrebare privitoare la motivele acestui refuz, semnalându-se că existau și unele cerințe „maxime” ale Marii Britanii, precum excluderea Prusiei și Sardiniei, care, se vehicula, ar fi votat pentru Rusia în chestiunea Bolgradului¹⁰². Publicația britanică „Morning-Post” publica un articol de fond, în care se aprecia că cele două „litigii” cu care se confrunta Europa, referitoare la Bolgrad și Insula Șerpilor, fuseseră rezolvate prin tratatul de la Paris din martie 1856. Guvernul britanic nu dorea convocarea unei conferințe pentru a discuta ceva care și-a găsit soluția, respingând revizuirea tratatului¹⁰³. Aceeași publicație considera nedemn „comportamentul” unei puteri „formidabile” ca Rusia, care încerca prin diverse mijloace să păstreze Bolgradul¹⁰⁴, mai ales, că ministrul de externe Walewski, ca președinte al congresului de la Paris din 1856, semnase el însuși noul traseu al frontierei basarabene, susținând apoi Rusia în demersurile ei¹⁰⁵. Publicațiile franceze nu se „temeau” să afirme că tocmai din cauza problemei Bolgradului alianța franco-britanică putea să eșueze¹⁰⁶, din moment ce cele două guverne nu ajunseseră la un punct de vedere comun, spre „satisfacția” Rusiei care persista în cerința de a-și păstra accesul la Dunăre¹⁰⁷. În această situație dificilă ziarele europene considerau că unica soluție rezida în convocarea unei noi conferințe, din moment ce Rusia nu era dispusă să cedeze, iar marile cabinete din Europa rămăneau scindate în această problemă¹⁰⁸. N-a rămas fără atenție nici „turul de forță” al ambasadorului Persigny la Paris, care a avut întrevederi private cu Napoleon al III-lea. Cu această ocazie se specula că acesta obținuse un vot de încredere pentru Marea Britanie, Londra urmând să se ralieze planului francez de unire a Principatelor Române¹⁰⁹. Cabinetul de la Petersburg, în preajma luării deciziei de convocare a unei noi conferințe la Paris, prin „vocea” organului său de presă cu sediul la Bruxelles, „Le Nord”, aprecia că acesta nu-și schimbase punctul de vedere cu referire la Bolgrad. Astfel, Rusia aștepta un nou congres. Ea nu consimțea să cedeze Bolgradul doar că Marea Britanie cerea acest lucru, existând și speranța că Franța va susține punctul de vedere rusesc¹¹⁰.

¹⁰¹ „La presse”, 7 novembre 1856.

¹⁰² „Jurnal du Loiret”, 14 novembre 1856.

¹⁰³ „Journal des Débats”, 8 novembre 1856.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 6 novembre 1856.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ „Journal du Loiret”, 17 novembre 1856.

¹⁰⁷ „Journal de Toulouse”, 11 novembre 1856.

¹⁰⁸ „L'Écho de Mont-Blanc”, 15 novembre 1856.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 20 novembre 1856.

¹¹⁰ „Journal du Loiret”, 28 novembre 1856.

După lungi tatonări și discuții interminabile în capitalele europene s-a luat decizia convocării unei conferințe la Paris. Înainte de acest moment, presa europeană se „întrecea” în a anticipa rezultatele Conferinței, întrebându-se cum vor fi „distribuite” voturile puterilor semnatare. Cum era de așteptat, în această problemă s-au format două tabere: pe de o parte Franța, Rusia și Prusia, pe de altă parte, Marea Britanie, Austria și Imperiul Otoman, iar Sardinia, care susținea punctul de vedere francez în principiu, avea o poziție indecisă. Aceasta era în linii generale „distribuția” actorilor internaționali în disputa privind cele două regiuni cu numele Bolgrad¹¹¹.

În ianuarie 1857 chestiunea Bolgradului era soluționată în cadrul unei noi conferințe¹¹², spre „bucuria” contelui de Morny care declarase într-o scrisoare către Walewski: „Iată grație lui Dumnezeu această afacere este terminată și sper până la sfârșitul zilelor mele să nu mai aud de Bolgrad”¹¹³. Astfel, Principatul Moldovei a primit un teritoriu de 9075 km², cu o populație de 131.514 locuitori¹¹⁴. La 1/13 martie 1857 autoritățile ruse au cedat Principatului Moldovei sudul Basarabiei. În aceeași zi trupele moldovenești au luat în stăpânire teritoriul retrocedat prin tratat¹¹⁵. Cu ocazia acestui eveniment fericit, Vasile Alecsandri a compus *Marșul ostașilor români care se duc în Basarabia* de unde reproducem o strofă: „Hai cu Domnul sfântul/ Haideți peste Prut/Să luăm pământul/ Care l-am avut”¹¹⁶.

Tărăganarea în chestiunea Sudului Basarabiei a demonstrat Rusiei că se putea conta pe Franța în viitor, care își respectase angajamentele luate la Paris cu privire la această bucată de pământ românesc. Deși știuse că această chestiune va fi tranșată în detrimentul Rusiei, cancelarul Gorceakov considera că la acel moment era mai prețioasă alianța cu Franța, noul hegemon al Europei, iar teritoriul cedat putea fi în timp luat înapoi.

Chestiunea sudului Basarabiei a ocupat un loc important în relațiile franco-ruse, pe parcursul anului 1856, dar pe de altă parte a demonstrat fragilitatea alianței franco-britanice, care putea să „eșueze” tocmai din cauza unei probleme, considerate de unii diplomații europeni, „nesemnificativă”. S-a putut observa că Franța de la o poziție ambiguă, la începutul anului 1856, s-a transformat în „avocatul” cel mai fervent al Rusiei în chestiunea Bolgradului, mai ales prin „vocea” ministrului de externe Walewski și a ambasadorului francez la Petersburg, Charles Auguste de Morny. Cu toate acestea, Napoleon al III-lea a

¹¹¹ „Journal de Toulouse”, 12 decembre 1856.

¹¹² Pentru mai multe detalii a se vedea J. W. Wilkins, *The Second Congress and the Russian claim to the Isle of Serpents and Bolgrad*, London, 1857.

¹¹³ E. W. Mosse, *The rise and fall of the Crimean System, 1855-71: The story of peace settlement*, London, 1963, p. 100.

¹¹⁴ Vitalie Văratec, *Sudul Basarabiei revenit în componența Principatului Moldovei la 1857 (Teritoriul și populația)*, în „Destin Românesc”, nr. 2, 1995, p. 20.

¹¹⁵ *Acte și Documente*, vol. IV, București, 1889, p. 47.

¹¹⁶ *Ibidem*, vol. III, p. 1135.

duș o politică duplicitară în acest sens, apelând la Sardinia, ca să voteze contra Franței în chestiunea Bolgradului, Franța fiind unica țară care a susținut până la sfârșit punctul de vedere rusesc.

În concluzie, putem afirma că problema sudului Basarabiei a fost una de importanță majoră, din moment ce aceasta a dat naștere la atâtea controverse, dar și la inevitabilele „jocuri de culise”.

Summary

After the defeat of Russia in the Crimean War, the Bessarabian question comes in the attention of the Great Powers. At the initiative of the Austrian Foreign Minister Buol it was decided that Russia must cede the southern Bessarabia to the Principality of Moldavia, in the intention to cut them all the access to the Danube. Tsar Alexander II accepted this clause, in January 1856, but subsequently will count on the support of the France, who was not interested in this question. The Congress held in Paris in the period of February-March 1856 could not resolve the question of southern Bessarabia, because of the divergences existed between France and Great Britain, with different point of views, in this matter. The main argument put forward by the Russian diplomacy was that Bolgrad is the administrative center of the Bulgarian colonies, and can not cede this territory. After signing the Treaty of Paris of 18/30 March 1856, Russia was supported by the French ambassador in Petersburg, Charles Auguste de Morny, who sustain the Russian point of view in the question of Bessarabia. After intense negotiations was decided to convene a new conference in Paris, in January 1857, when the Great Powers decided to return southern Bessarabia to the Principality of Moldavia. In the March of 1857 the Russian authorities have left this territory.